

הרמב"ם (בפרק ו' ובתשובתו להכמי לוניל) כתב שאין חייב במזוזה אלא פתח שיש בו דלת. והוא מפרש את דברי רב נחמן לריש גלותא (בע"א): 'תלי דשי ברישא' – תלה הדלתות תחילה ורק אח"כ אקבע את המזוזה (עפ"י הרא"ש אות ח ועוד).

הלכך יש לתלות את הדלתות לפני קביעת המזוזה, שאם יקבע קודם את המזוזה, יש לחוש משום 'תעשה ולא מן העשוי' כשקבע אחר כך את הדלת (עפ"י ש"ך יו"ד רפו סקכ"ה).

[בספר קרן אורה צדד שגם להרמב"ם אין פסול משום 'תעשה ולא מן העשוי' כשקבע לפני הדלת, אלא שמצוה לכתחילה לעשותה לאחר מכן.

ואם באנו לחוש לשיטת הרמב"ם וכהש"ך, וגם נחוש לשיטת מהר"א ששון דלעיל, היה יוצא שאם עקר הדלת ותלאה מחדש – יוצרך לקבוע מחדש את המזוזה, משום 'תולמ"ה'. ואמנם הא ליתא, לא מיבעי בדלתות שדרכן להעקר לגמרי מן הפתח, אלא אף דלת שלעולם היא מחוברת אלא שיכולה להעקר בנקל – אין כאן ביטול ההויה הקודמת. וכעין הסברא המוזכרת לענין פתיחת גג שעל צירים].

ומאותו מעשה דרב נחמן וריש גלותא משמע קצת שאפשר לקבוע המזוזה אף קודם שדרים בבית, ואף על פי שמזוזה חובת הדר היא, גם זה חשוב למצוה שיהא אפשר לדור – שהרי משמע שבאמצע הבניה, אף קודם תליית הדלתות, כבר אמר לרב נחמן לקבוע מזוזה, ולא נמנע אלא משום תליית הפצים או הדלתות או [לפירוש התוס'] משום היכר ציר (עפ"י חרושים ובאורים יב).

וכן מובא בשם הגרש"ז איערבך, שאפשר לקבוע המזוזה בטרם נכנס לדור, כגון חתן סמוך לנישואיו (הליכות שלמה ח"א פכ"ג הערה 54). ויש לעיין אם הוא הדין אפילו אין ראוי עדיין למגורים קבועים, כגון שאין שם צרכי הבית הבסיסיים למגורים, או צריך שיהא ראוי לגור ואינו מחוסר אלא כניסה.

יאמר רבא: הני פיתחי שימאי פטורין מן המזוזה. מאי פיתחי שימאי? פליגי בה רב ריחומי ואבא יוסי, חד אמר: דלית להו תקרה. ואין בכלל זה חדרון קטן הבנוי בתוך אולם גדול, שיש בו מחיצות שאינן מגיעות לתקרת החדר הגדול – שחייב במזוזה [עכ"פ כשהם קבועים שם ואינם מתפרקים מדי יום]. שאעפ"י שאין בו תקרה מעל דפנותיו, הלא סוף כל סוף הוא מקורה בתקרת האולם הגדול (עפ"י שבת הלוי ח"ב קנא – אודות חדר כזה הבנוי בבית חרושת, הנועד להחלפת בגדי הפועלים וכדו'. ואולם נראה שיש לדון מצד טפילותו לחדר הגדול [ולא דמי ללול הפתוח מהבית לעליה דלהלן, שאינו בטל לבית מאחר והוא מהוה פתח לעליה, משא"כ בזה שכולו בתוך האולם הגדול]. וכמו שמצינו לענין צירוף למנין, שיש סוברים כיון שאין הדפנות מגיעות לתקרה אין כאן רשות אחרת. וי"א אפילו מגיעות לתקרה. ע' או"ח נה, יט. וע"ע בשו"ת אור לציון ח"א או"ח טו).

דף לד

האי פיתחא דאקרנא חייב במזוזה. רש"י מפרש שהפתח בקרן זווית ואין לו פצימים אלא ראשי הכתלים. והרא"ש (מזוזה יד. וכ"ה בטור יו"ד רפז) פרש שכל הרוח פרוצה ואין פצימים אלא הכתלים שמכאן ומכאן. [ואין ברור אם רש"י והרא"ש חולקים לדינא או רק בפירוש הגמרא. ולמעשה כיון שלא מצינו בפירוש מי שחולק על הרא"ש, יש לקבוע מזוזה גם כשאין פצימים אלא ראשי כתלים. וצריך עיון לענין ברכה].

ואף על פי שאכסדרה הפרוזה מרוח רביעית פטורה ממזוזה כדלעיל, יש לומר שחויב מזוזה בפתח פרוץ אינו אלא מדרבנן, כי מהתורה אין זה 'פתח' [וכמו לענין דין מחיצות ועירובין] רק חכמים החמירו כיון

שמשתמשים בו כפתח יבואו להחליפו בפתח ממש, הלכך לא חייבו באכסדרה ששם ניכר שאינו פתח, כי כך עשוי המבנה מתחילה. ואפשר לפי זה שדוקא בבית החמירו, אבל מבוי שיש לו קורה פטור ממזווה, שבמבוי לא יבואו להחליף עם שאר פתחים (עפ"י חדושים ובאורים יב).

עדי פצימי. יש שנראה מדבריהם שמפרשים להפך מפרש"י; הרי יש פצימים, ורק באופן זה חייבים (עפ"י אגודה). ובזה מובנת השמטת הרמב"ם לדין זה (חדושים ובאורים יב. ותמה ע"ד הבית-יוסף רפז).

לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד, והא נמי פשיטא? לא נצרכה אלא לאידך דרב יהודה דאמר ר"י אמר רב: כל אות שאין מוקפת גויל...' נתבאר לעיל כט.

(ע"ב) רבי עקיבא אומר: אינו צריך, טט בכתפי – שתיים, פת באפריקי – שתיים. כלומר, המלים הללו בלשונות כתפי ואפריקי – מקורן מלשון הקודש, שכשבלל הקב"ה את הלשונות בדור הפלגה, נטמעו מלים מלשון הקודש בשאר לשונות, וכן נשתכחו מלים רבות בלש"ק, ורבי עקיבא הראה מאותן לשונות כיצד המלה 'טוטפת' שבלשון הקודש, משמעותה שתיים שתיים (עפ"י של"ה תושבע"פ טו, מסכת פסחים שמא, ועוד. וכן כתב בספר נחל קדומים להרחיד"א ואתחנן יד).

וכיוצא בזה מובא בשם גורי האר"ל שמתוך שנברא העולם בלשון הקדש, נשארו ממנה מלים בודדות בלשונות העמים (ע' בספר חדש האביב שבת קטו). וכן מצינו כמה דרשות ופרשו מקראות בדרו"ל המבוססים על לשונות העמים – ע' במצוין ביוסף דעת סנהדרין עו: וראה בספר מגדים חדשים שבת לא: שבאר בזה כמה דברים. ובספר המנהיג (הל' תפלין נוסח ב) ביאר שנכתב קרא על שם העתיד (כגון שאמרו בכתובות י:), להודיע ארבעה בתים לכל לשון ולשון, שלא ישתכח מישוראל. והר"ן (בחדושי לסנהדרין פו.) כתב שודאי ארבע טוטפות הלכה למשה מסיני היא, אלא שחכמים עשו רמז מטט פת (וע"פ חדושים ובאורים יב).

וצריך שיהא ריוח ביניהן. דברי רבי. אם היו כותבים הפרשיות כפי הנהוג עתה הרי בהכרח יש ריוח בין עמוד לעמוד [ואין במשמע שהכוונה להוסיף על הריוח הרגיל, כי לא למדנו שיעור בדבר. ודחוק לפרש שצריך ריוח יותר מרוחב העמוד]. ויש לפרש כשנכתבים זה תחת זה. ואם לא ריווח כלל בין פרשה לפרשה נראה כפרשה אחת וסובר רבי שאין להכשיר אף על פי שנתנן בכמה בתים. ולכך משאיר ריוח בין פרשה לפרשה שאז ניכר שהן פרשיות נפרדות (חדושים ובאורים יב).

שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתי תפילין של ראש, שטולה עור על אחת מהן ומניחה. מארבעת הבתים של ראש כולם יחדיו מהוים ריבוע אחד (המנהיג הל' תפילין). כתב כן [בנוסח ב] גם לענין מנין השטין, שהוא שוה בשתייהן. ואולם חכמי צרפת אמרו שבשל יד יש שבע שורות בכל שורה ובשל ראש ארבעה (עתו' לב.). אך כיון שאין זה לעיכובא, לכך במקום שאין לו תש"י טולה על תש"ר ואינו חושש.

ישל ראש אין עושין אותה של יד – לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ערש"י. טעם נוסף לכך שתפלין של ראש קדושתן חמורה משל יד – מתבאר בפסקי הרי"ד לעיל (לב.) – לפי שהם נתונים בגוף במקום חשוב יותר (עצ"ש).

מי שאין לו פנאי עתה להניח שתי התפלין, נחלקו הפוסקים האם עדיף להניח תפלין של ראש שקדושתן חמורה, או להניח לעת עתה את של-יד, שלא לשנות הסדר (מובא במשנ"ב כו,א. ואין מבואר בדבריו בפירוש כיצד הדין כשלא יוכל להניח כל היום אלא אחת – שבוה יתכן שהכל מודים להניח של ראש). ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב יח) כתב שמי שאין ידו משגת לקנות רק תפלה אחת, מוטב שיקנה תפלין של ראש.

'הא בעתיקתא הא בחדתא. ולמ"ד הזמנה מילתא היא – דאתני עלייהו מעיקרא'. יש לשאול לדעת הראשונים (רו"ה ר"ן ונמו"י סנהדרין מה; רמ"א או"ח מב,ג) שהזמנה לגוף הקדושה מלתא היא לדברי הכל, כגון קלף המעובד לשם תפלין אסור לשנותו לחול [כשם שאמרו בגמרא (בסנהדרין מה) שעגלה ערופה נאסרת מיד בירידה לנחל משום שהיא גופה קדושה] ולא נחלקו אלא במשמשי קדושה כגון כיס של תפלין, אך לא בקדושה עצמה – לפי זה מדוע למ"ד הזמנה לאו מלתא היא מותר לעשות מתפלין של ראש תפלין של יד?

יש אומרים שלהוריד לקדושה קלה מותר אף בגוף הקדושה, ורק לשנותו לחול אסור (עפ"י לבושי שרד או"ח מב. ואפשר הטעם הוא שבעצם הקדושה אין חילוקי דרגין). ולפי זה המעבד קלף לשם ספר תורה, אעפ"י שאין לכתוב עליו דברי חול, מותר להורידו לקדושה קלה כגון לכתוב עליו תפלין לפי מה שאנו פוסקים כרבא שהזמנה לאו מלתא היא (עפ"י לבוש לב, ח ומג"א שם סק"י).

ויש חולקים וסוברים שאסור הדבר. וכתבו שסוגיתנו נוקטת שאף בגוף הקדושה הזמנה לאו מלתא היא (עפ"י שו"ת רעק"א ג). ולדבריהם יצא לכאורה שלהלכה אסור לשנות תפלין חדשים של ראש לשל יד. אך לא כן פסקו הרמב"ם והשו"ע.

ובחדושי הגר"ח הלוי (תפלין א,יא) האריך בענין, ותורף דבריו שאם נוקטים הזמנה לאו מלתא היא ורק משום שבקדושה עצמה אין לשנות, א"כ אין יסוד הדין תלוי בשם 'הזמנה' אלא הדבר תלוי בדינים מסוימים במה חל דין 'עצם הקדושה', הלכך לענין זה אין לדמות דין עיבוד לשאר הזמנות. וכיון שעיבוד לשמן שצריך בתפלין אינו לשם 'תפלין של ראש' או 'של יד' אלא לשם תפלין סתמא, א"כ נמצא שההזמנה המסוימת לשל ראש הריהי כשאר הזמנות ואין בה חילוק בין עצם הקדושה לתשמישי קדושה, וכיון דקיימא לן הזמנה לאו מלתא, לכן מותר להורידן לשל יד. משא"כ קלף שעובד לשם ספר תורה, אין לשנותו לדבר אחר.

'כיצד סדרן, קדש לי והיה כי יביאך...' מפני שאלו ארבעת המקומות בתורה שנצטוונו ליתן אות מלכותו יתב' ומצוותיו עלינו, על הראש ועל היד, לכך הורונו חכמים לכתוב אלו ארבע הפרשיות בתפלין של יד ושל ראש, להיות אות מצוותיו ויראתו עלינו, לקיים מה שנאמר ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם – על היד כנגד הלב ועל הראש בבין העינים (עפ"י ספר המנהיג הל' תפלין נוסח ב).

'קדש לי והיה כי יביאך מימין, שמע והיה אם שמוע משמאל'. יתכן שלכך נקט חלוקה לשתי קבוצות ימין ושמאל [ולא נקט הכל בסדר אחד], לדקדק מכאן שאין לעשות בית אחד רחב ואחד צר, באופן שאם נחלק התפלה באמצע יהיו שלשה בתים מזה ואחד מזה, אלא יהיו שוים, שנים מצד ימין ושנים מצד שמאל (עפ"י חדושים ובאורים יב).

ע"ע על דרך הרמז [ובישוב קושית ר"ת על רש"י], בספר קדושת לוי ואתחנן ד"ה וידעת.

*

'כל פסוק של דברי תורה יש בו כח וחיות של אותו ענין שנאמר בו. תדע, בתפלין שנאמר והיה לאות על ירך וגו' ולא נתפרש איזה פרשה מדברי תורה צריך להיות לאות, וההלכה לכתוב אותם הפרשיות שנאמר בהם זה – מסתמא אותה פרשה שנאמר בה פסוק והיה לאות וגו', יש בה אותה ענין כח וסגולה שתהיה לאות.

וכיוצא בו ידוע הרבה ליודעי השמות ובקבלה מעשית, כי מכל פסוק יוצא שם המועיל לאותו ענין הנזכר בפסוק. וכן פסוק שמע ישראל, בו כח הקביעות שמיעה בלב, ולכך צריך שיאמר גם תיבת 'שמע ישראל'.

וזה סוד גם כן מה ששמעתי על פסוק שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י) כי האריז"ל כתב סגולה למי שיצרו מסיתו לאיזה עבירה, לדבר בפיו כמה פעמים פסוק הלאו של העבירה ועל ידי זה ישתנה הרצון. וכן לענין מצוה ודבר טוב (צדקת הצדיק צח).

'... ומצוות המלך הם להנצל מיצר הכללי דכללות ישראל, ולכן צריך הספר-תורה על לבו (כמו שאמרו בסנהדרין כא: ועיין כס"מ רפ"ג מהלכות מלכים) – פירוש, על דרך תפלין ומזוזות שהנחת אותם כתב מועיל להכניס בביתו ובחדרי מוחו ולבבו באמת אותם דברים הכתובים. ומזה הם סגולות הקמיעות שכותבים אותם פסוקים שנאמר שם רפואת וישועת אותו דבר שצריך לו ונושאה עליו ומועיל להכניסה באמת בקרבו...' (מתוך צדקת הצדיק ריט).

דף לה

'רצועות שחורות הלכה למשה מסיני'. רצועות שהושחרו ביד לשמה, האם כשר להשחירם שוב במכונה? – כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה יג): לכתחילה אין לעשות כן, ואם עשה – אין בידי לפסלם. אם השיכבה העליונה שקופה והצבע התחתון ניכר מתוכו – מותר. השחיר את הרצועה ואחר כך צבעה בצבע אחר – פשוט שאינן כשרות. ע"ש שנקט כדבר פשוט שבהשחרת המכונה אין מתקיים דין 'לשמה'. ולא דן בשאלה זו כלל. וכבר נשאו ונתנו בענין הפעלת מכונה חשמלית בכוונה לשמה, כגון בציצית ובמצה. והוא הדין לעניננו.

וע"ע במובא ביוסף דנת גטין יט בענין כתב ע"ג כתב, שבאופן כזה שצבע שלא לשמה על הצביעה לשמה, מסתבר שגם לאותן הדעות שהשיכבה העליונה מוחקת את מה שמתחתיה ואין כאן צביעה כשרה – יועיל עתה לצבוע שוב לשמה על השכבה העליונה, דמה-נפשך כשר, או משום שהולכים אחר התחתון או אחר העליון.

נכרי או אחד מן הפסולים שהשחירו הרצועות – כתב בבאור הלכה (לג ד"ה פסול) שצריך עיון אם תועיל עתה צביעה נוספת על ידי יהודי כשר. ובשבט הלוי (ח"ה יג) מצדד שמועיל (וע"ע במצוין בגטין שם).

רב דימי מנהרדעא אמר: לא צריך, קולמוסא בדיק לה. הלכך נקב שאין הקולמוס מרגיש בו כשעובר עליו, כשר [והוא נקב שהדיו עוברת עליו] שאמרו (בשבת קח) שכשר [עפ"י ב"ח לב, יג].

'תפילין אין קושרין אותן אלא במינן, בין ירוקות בין שחורות בין לבנות'. מדברי הרמב"ם (ג, ד) נראה שמפרש [דלא כפרש"י] שבאותו צבע שעושה הבית, יצבע את אחורי הרצועות. ומצד הדין הבית כשר בכל צבע, אלא ש'נוי הוא לתפילין שיהיו כולן שחורות, הקציצה והרצועה כולה' (שם). עפ"י קרן אורה.